

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПТИ ЗАХИСТУ ПРАВ
І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ**

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 48(1), с. 102–109

Досліджуються теоретико-правові концепти захисту прав і законних інтересів людини та громадянина.

Політико-правова думка щодо пріоритетності понять “особисті інтереси” та “загальне благо” дає, як відомо, подвійну відповідь. Так, згідно з представниками класичної інтелектуальної традиції (Р. Нозик, Дж. Ролз, Ю. Хамбермас та ін.) пріоритетним є індивідуальний підхід — необхідність врахування інтересів особистості як умови досягнення спільного блага, тоді як М. Сендел, Ч. Тейлор та інші є прибічниками “вищості” загального блага щодо інтересів людини.

Визначальним аргументом в обґрунтуванні Дж. Ролзом пріоритетності першого із викладених підходів стосовно врахування інтересів людини є необхідність подолання вихідних засад утилітаризму як основної компоненти справедливості в її традиційному розумінні. Утилітаризм, на думку вченого, оцінюючи соціальні явища, події і факти з точки зору їх корисності, не спроможний задовільним чином пояснити, а тим більше задовольнити основні права і свободи громадян, соціальну природу суспільства як єдиного цілого, дати відповідь на питання щодо особливостей становлення (утвердження) всезагального блага, формування кооперативної здатності соціуму як системного результату індивідуальних дій його суб'єктів. При цьому останнє твердження розуміється як зорієнтованість суб'єктів соціальної дії на досягнення соціального блага, що розглядається вченим як визначальна характеристика суспільства як кооперативного, впорядко-

ваного підприємства. Відповідно, міра досягнення соціального блага є похідною від процесу досягнення кооперативної взаємодії, інституціоналізації зв'язків між складовими елементами суспільства згідно з вимогами справедливості, визначальною з яких є відповідність закріплених Основним Законом прав і свобод людини її інтересам. Зазначене в умовах спільного проживання на обмеженій території та природній обмеженості ресурсів і, як наслідок, неминучої конкуренції інтересів формує нову якість справедливості, яку Дж. Ролз визначає як чесність, на відміну від традиційної справедливості, основу якої складає, як відомо, вигода, користь, зиск [1, 121–122].

Справедливість як чесність ґрунтується та реалізується в життєдіяльності суспільства відповідно до вимог низки принципів, основними з яких є: а) конституційно визначена наявність рівних прав (особистісна свобода, свобода слова і думки, совісті, наявність політичних прав тощо; б) публічність (гласність); в) відсутність загрози примусу. При цьому два останні принципи розглядаються вченим як “моральні складові соціального життя” [1, 124–125].

Мораль разом з правом формує новий тип справедливості, благо є публічною формою задоволення усвідомленого (раціонального) вибору (прагнення), а публічність розуміється як опозиція приватній сфері, що передбачає участь громадян у прийнятті рішень,

інституціоналізацію діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також контроль за їхньою діяльністю з боку структур громадянського суспільства, формування нових корпоративних відносин, що дає змогу реалізувати соціально значущі інтереси спільними зусиллями держави та їх носіями — громадянами та їх об'єднаннями.

Таким чином, справедливість, на думку Дж. Ролза, формує рівні соціальні умови для задоволення потреб людини, крім випадків нерівного розподілу соціальних благ, що надає переваги його власникам чи отримувачам, однак не дає підстав характеризувати таке суспільство як соціально несправедливе. Відповідно, соціальна нерівність можлива як певний соціальний стан, а не соціальні очікування чи, скажімо, відносини, які закріплюються певними нормами права, які, надаючи переваги одним, дискримінують інших.

Дж. Ролзу, аналізуючи особливості трансформації в сучасних суспільствах раціонального вибору у суспільний (публічний) вибір як домінуючу тенденцію соціальних змін останнього півстоліття, очевидно, вдалося не лише знайти оптимальну соціальну форму для справедливості в її розумінні як чесності, а й запропонувати концепцію справедливості, де оціночний потенціал не суперечить її функціональним можливостям. Зазначене дає змогу інструментальними, у тому числі й правовими засобами культивувати, утверджувати й зміцнювати потенціал справедливості в конкурентному суспільстві різноспрямованих інтересів, які ідентифікуються з певними суб'єктами соціальної дії — індивідуальними чи колективними. Зазначене, як стверджує Дж. Ролз, передбачає: а) визначеність щодо розуміння сутності соціального блага та послуг, що мають надаватися державою; б) осягнення зв'язку між формальними процедурами прийняття рішень та характером можливих індивідуальних і колективних дій відповідно до домінуючих соціально-психологічних типів особистості. Викладена трансформація розуміння справедливості означає, що на зміну раціональному вибору з його вимогою максимізації результату (зиску) приходять “принцип середньої корис-

ності” як засіб підвищення стандартів життя, реального доступу більшості до досягнень науки і культури, розсіювання соціальних ризиків і, як наслідок, вирівнювання шансів кожного, що й має знаменувати “загальне благо”.

Розрізняючи абстрактну, процедурну, компенсаторну та розподільчу теорії справедливості, Дж. Ролз віддає пріоритет процедурній справедливості, яка ґрунтується на характері ухвалених політичних рішень, верховенстві права, а також наявності особливого карального механізму як засобу стримання (уникнення) посягань на свободу людини. Відтак політична система, механізми її функціонування та розвитку є основним генератором “загального блага”, його всезагальності та неподільності, адже неможливо, скажімо, захист від зовнішньої загрози чи свободу слова як соціальні блага розподілити між окремими громадянами країни. Однак за будь-яких умов справедливість не може бути зведеною до зрівнялівки: вона передбачає як правову рівність прав і обов'язків, так і соціальну, передусім економічну нерівність. В останньому випадку мають бути запропоновані компенсаторні механізми.

Глибинні ж підвалини справедливості закладаються, розвиваються й утверджуються мораллю як загальнолюдською і водночас автономною сутністю, що відповідає природі кожної людини “як вільної і раціональної істоти” [1, 124–125]. Мораль як витвір цивілізаційних змін у сучасних умовах перетворилася у почуття справедливості і правильності, яке вийшло за межі природних потреб людини, хоча й ґрунтується на обов'язку [1, 412–425]. Зазначене положення, розвиваючи думку Дж. Ролза, стосовно призначення моралі як атрибута людської цивілізації може бути інтерпретовано, на нашу думку, як вихід людини на новий рівень свого існування та розвитку, в основі якого — потреба самореалізації, самоздійснення людини як вищого творіння Космосу.

Теорія справедливості, обґрунтована Дж. Ролзом, може бути розглянута як теоретико-методологічна основа формування правовідносин відповідно до вимог європейських стандартів поваги і захисту гідності

людини, впровадження в Україні відповідної європейської моделі. Як відомо, зазначену модель у найповнішому варіанті викладено в Європейській Конвенції захисту прав людини і основоположних свобод (1950), де поняття “повага” і “гідність” є сенсоутворюючими щодо їх розуміння як норм правових і водночас соціальних, адже вони, постаючи, по суті, єдиною, неподільною сутністю, формують простір людської взаємодії шляхом втілення у відповідні конституційні норми європейських держав, зокрема, Німеччини, Франції та Ізраїлю. У 80-ті рр. ХХ ст. таке поняття визначило правовий зміст документа ООН – Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, яка була ратифікована Україною [2].

Гідність як наукове етичне і природно-правове поняття, релігійний термін і водночас першооснова соціального (не плутати з суспільним) і правового буття сягає глибокої давнини у спробах осягнення її сутності, ролі та призначення. “Феномен гідності має ціннісну природу, в яку Бог заклав параметри існування та еталон вимірювання для всіх людських створінь. Саме з цього фундаментального факту відповідно до теологічної доктрини людської гідності випливає першочергове значення імперативності вищих моральних цінностей та основних прав людини, її гідності, що не залежать від будь-яких тимчасових міркувань доцільності тощо” [3, 58].

Загальновідомо, що Ф. Аквінський розглядав право на повагу гідності людини як складову етики і повсякденного життя, як імператив природного права, згідно з вимогами якого має формуватися та функціонувати механізм регулювання соціальних відносин.

Завдячуючи інтелектуальним зусиллям Дж. Локка, І. Канта, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса, їх сучасників і послідовників, поняття “право на повагу та захист гідності людини” отримало права громадянства не лише як предмет наукового дослідження (абсолютна людська цінність), а й як складова правосвідомості та юридичної практики.

Європейська тоталітарна практика ХХ ст. істотно актуалізувала значущість осягнення

сутності зазначеного поняття та практики його застосування в різних вимірах, передусім правовому. Принаймні Всесвітня декларація прав людини ООН (1948) право на повагу та захист гідності людини вперше означила одночасно з основоположною, визнаною світовою спільнотою, категорією правової науки і складовою юридичної практики, яка отримала назву “захист прав людини”. Показово, що зазначене поняття інтерпретується Конвенцією досить широко, адже до його змістовної характеристики включено право людини на свободу та особисту недоторканість, фізичне і ментальне (психічне) здоров’я, право на життя, заборону катування, рабства і примусової праці, розглядається як загальнолюдська цінність (в одній категорії з цінностями свободи, соціальної рівності та справедливості), яка визначає сутнісні засади буття Європейського Союзу в його людиноцентричних вимірах.

Подальші тенденції соціального розвитку поствоєнної Європи, що були пов’язані з становленням правової держави і громадянського суспільства як визначальних ознак соціальних змін демократичного спрямування, були своєрідним каталізатором дослідження згаданої проблематики з наступним застосуванням отриманого наукового доробку у розробленні визначальних правових документів як міжнародного (Конвенції) та національного (Конституції) значення. Додатковою ознакою затребування наведеного поняття в умовах України можна розглядати становлення політичної нації, самодостатньої особистості з розвиненим почуттям громадянської відповідальності, правового порядку та раціонального вибору, в основі яких – безумовний пріоритет прав і свобод людини та громадянина. Повагу до гідності людини як пріоритетну норму соціального життя продемонстрували (і собі, і світу) події Майдану (2005) та Євромайдану (2013–2014), масова реакція громадян України на незаконну анексію Росією Криму (березень 2014) та “гібридну війну” на сході України за підтримки північно-східного сусіда. Зазначені події розглядаються науковцями цілком слушно як особистісне становлення громадян України, процес перетворення українців з об’єктів впливу на

самодостатніх, самостійних суб'єктів творення власної історії, політичної нації і держави, країни загалом.

“В юридичній науці, — зазначають С. Вдовіченко і В. Кампо, — категорія “гідність” є поняттям багатоаспектним, має чимало різних ознак, значень та виявляється в усіх сферах буття людини. Гідність є невід’ємною природною ознакою цивілізованої людини і взаємопов’язана з правами і свободами особи та, безперечно, потребує правового регулювання, захисту й охорони.

Право на людську гідність має два значення: насамперед воно належить до природних прав людини і є однією з головних соціальних цінностей демократичного суспільства — цінністю, яка на практиці має слугувати критерієм оцінки конституційності та законності актів, дій чи бездіяльності органів і посадових осіб публічної влади, інших юридичних і фізичних осіб. Це право також належить до позитивно визначених конституційних прав і свобод та забезпечує захист громадян від певних посягань з боку фізичних і юридичних осіб” [3, 56].

Термін “повага гідності людини” у законодавстві держав – членів ЄС є конституційним, слугує своєрідним індикатором поділу європейських країн на держави “конституційності” та держави “законності”. Так, правовими ознаками визначення конституційного статусу країни є безумовна реалізація права на повагу і захист гідності конституційними механізмами, визначальними з яких є новели про конституційну юрисдикцію, парламентського уповноваженого з прав людини тощо [4, 111, 112]. До зазначеної групи входять, як відомо, всі держави-члени ЄС.

Україна за ознакою “поваги гідності людини” як визначальної складової захисту прав і свобод людини увійшла до групи європейських країн “законності”, що дає змогу ідентифікувати справжній рівень її соціально-правового розвитку періодом кінця XIX ст. та початком Другої світової війни, хоча формально в Основному Законі (ст. 3, 21, 28, 41, 68, 105) людина визнається вищою соціальною цінністю, а повага і захист гідності декларуються як право і можливість забезпечення

соціально-правової рівності. Як стверджують науковці, сучасний стан Української держави можна визначити як перехідний від авторитарного стану до демократичного, як “переддень” розроблення та втілення в життя європейської моделі поваги і захисту гідності людини, основними складовими якої є: а) стандарти поваги і захисту гідності людини ЄС; б) національні конституційні стандарти поваги і захисту гідності людини як норм прямої дії; в) ефективне впровадження таких конституційних стандартів у національному законодавстві та практиці його реалізації [5, 25].

Відповідно, завдання порядку денного у частині з’ясування суті викладеного полягають у забезпеченні пріоритету конституційного регулювання поваги і захисту гідності людини як визначальної підвалини прав і свобод людини та громадянина щодо норм Цивільного кодексу (ст. 23, 201, 297 п. 1, 2, 297 п. 3) та Кримінального кодексу України (ст. 146, 147, 148, 150, 150-1, 151) як другорядних та безумовного подолання загроз авторитарного розвитку. Тим більше, що конституційно-правове регулювання поваги і захисту гідності людини, так само як і прав і свобод людини та громадянина має глибинну вітчизняну традицію, яка розгортається в руслі природного права і пов’язується з правозахисною діяльністю “шестидесятників” (Ю. Бадзьо, І. Дзюба, Л. Лук’яненко, М. Мариневич, М. Руденко, Є. Сверстюк, В. Стусто тощо), масовим спротивом Майдану і Євромайдану автократичним політичним режимам особистої влади.

Так, приміром, визначальною ознакою людиноцентричного спрямування податкової системи є наявність нормативно-правових та організаційно-правових гарантій захисту прав і законних інтересів платників податків, що виявляються в ефективному функціонуванні спеціалізованих інститутів — адміністративних і судових, а також розвинутої системи законодавства. При цьому правові гарантії визначаються як встановлені законом засоби забезпечення використання, дотримання, виконання і застосування норм права [6, 555].

Гарантії мають здійснювати спеціальне (посилене) забезпечення, будучи додатковими засобами, що цілеспрямовано створюють необхідні умови (середовище) існування та функціонування уповноваженого суб'єкта як самодостатнього [7, 71].

Гарантії прав та свобод людини і громадянина розглядаються юридичною наукою як умови, засоби і способи, які “забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи”, охоплюючи тим самим “усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення”. Розрізняють чотири види гарантій: економічні, політичні, ідеологічні та юридичні, дотримання яких є однією з умов соціальних змін [8, 555].

Відповідно, можна стверджувати, що, принаймні, гарантії податкового законодавства мають забезпечувати права і свободи, законні інтереси платників податків у частині їх безперешкодної реалізації й охорони, що досягається шляхом втілення імперативних вимог принципів оподаткування і зборів у відповідні правові норми Податкового кодексу України. Саме принципи, будучи засобом єдності теорії і практики, основ конституційного ладу та основних сфер життєдіяльності суспільства, буття людини в її різних вимірах — економічному, політичному та соціальному, забезпечують гарантовану реалізацію правових приписів. Не випадково принципи згоди суб'єктів оподаткування нести податкове навантаження, законності, справедливості і стабільності, гуманізму, єдності прав і обов'язків у науковій літературі визначаються як принципи права в системі гарантій захисту прав і законних інтересів платників податків [9, 91–102].

Вважається, що формування, нормативно-правове забезпечення функціонування держави як публічної адміністрації (суб'єктів владних повноважень) полягає передусім у досягненні відповідності її (держави) повноважень обсягу прав і свобод платників податків, а в більш широкому плані — гідності як морально-етичної норми і, відповідно, засад-

ничої підвалини безпечного правового і соціального буття людини, у тому числі в частині реалізації останнього законних інтересів.

Тож права і свободи, законні інтереси платників податків за умов демократизації українського суспільства, гуманізації відносин держави і платників податків мають утверджуватися й розвиватися, захищатися під кутом зору нормативно-правової реалізації можливостей людиноцентристського підходу, впровадження публічних форм взаємодії учасників податкових правовідносин та їх (публічних форм) правового регулювання.

Водночас у науковій літературі наявні й інші концептуальні бачення, які доводять, зокрема, що зазначені два підходи — пріоритетності інтересів особистості та “вищості” загального блага — є спорідненими за умови розгляду атрибутивних вимог сталого розвитку як процесу “збільшення можливостей вибору” [10, 95], як засобу реалізації можливостей людини, її прав і свобод. Такий підхід дає можливість зважати як на ідентичність різних соціальних груп, так і на відмінності між ними, який спрямовується на інкорпорацію в суспільство індивідів, різних соціальних груп, не порушує їхніх прав і свобод і може бути визначений, як зазначає канадський вчений В. Кимлічка, як політика “м'якого” лібералізму, або “доброзичливої байдужості”. Хоча варто зауважити, що такий підхід залишає відкритим питання щодо пріоритетності реалізації інтересів чи, можливо, прав і свобод людини в частині її становлення як самодостатнього суб'єкта соціального життя.

Значний теоретико-евристичний потенціал реалізації інтересів людини пов'язується з антрополого-комунікативним аналізом компромісу і конфлікту в праві, який обґрунтовується, зокрема, С. В. Бобровник, М. І. Козюброю, П. М. Рабіновичем, О. Ф. Скакун, Ю. М. Тодикою, Г. О. Усатим, Ю. С. Шемшученком, В. П. Казимирчуком, Д. А. Керімовим, В. М. Кудрявцевим, А. В. Мальком, Н. І. Матузовим, Ю. О. Тихомировим та ін. Так, зокрема, С. В. Бобровник справедливо вбачає переваги антрополого-комунікативного підходу в його зорієнтованості на вдосконалення загальної моделі взаємодії люди-

ни, держави і суспільства шляхом ”визнання партнерства означених суб’єктів, які мають спільну мету — реалізацію різноманіття потреб та інтересів людей; удосконалення правового забезпечення людської комунікації через суттєве зменшення ролі примусу, заборон, обмежень та правокомпромісних засобів; функціонування біполярної моделі соціального життя, в якій соціальна комунікація характеризується двома парадигмами — конфлікту і компромісу” [11, 6].

“Правове регулювання захисту прав та законних інтересів суб’єктів податкових правовідносин, — як справедливо наголошує Я. В. Греца, — передбачає закріплення в правових нормах дієвих механізмів запобігання порушення прав та їх відновлення у випадку, якщо таке порушення мало місце [11, 4–5].

Політико-правовий рівень захисту прав платників податків, реалізації їх законних інтересів полягає, як відомо, у створенні сприятливого підприємницького клімату для розвитку передусім малого та середнього бізнесу відповідно до політично визначених пріоритетів процесу соціальних змін, реформування українського суспільства та їх нормативно-правового забезпечення. Зазначений формат захисту прав платників податків накладає певні зобов’язання і на суб’єктів підприємництва, зокрема, в частині готовності до соціального діалогу, утвердженні відносин толерантності й довіри, співтворчості влади і населення, громадян країни як своєрідного показника розвиненості політичної культури. Відповідно, основною метою і завданням політико-правового рівня захисту прав платників податків, реалізації їх законних інтересів можна вважати гармонізацію взаємозв’язків політики і права [13]. Комунікативне забезпечення консолідованої участі держави і суспільства, громадян країни у процесі формування цінностей, етики підприємництва утверджує правосвідомість як основний регулятор інституціональних зв’язків органів Державної фіскальної служби з платниками податків.

Людиноцентристський підхід до розуміння прав і свобод платників податків, їх законних інтересів сприяє виробленню різно-

рівневого правового механізму їх реалізації та захисту: конституційного, інституціонального, адміністративно-правового та політико-правового.

Імперативний характер регулювання відносин держави і платників податків, який досі є сферою адміністративно-правової охорони, має долатися шляхом наближення до правових норм і стандартів ЄС, впровадження, зокрема, європейської моделі поваги і захисту гідності людини, яка привертає увагу науковців, юристів-практиків, у тому числі представників фіскального відомства, реальними спробами наближення правових приписів, податкового законодавства до вимог моральних імперативів. Принципи моралі мають, поза сумнівом, всезагальну соціальну значущість і, поширюючись на всіх людей, фіксують те загальне й визначальне, що уможливорює особливі вимоги, утворює ціннісний базис суспільства, формує культуру міжлюдської взаємодії. При цьому соціальну значущість моралі науковці вбачають у її спроможності визначати і спрямовувати повсякденну поведінку людини поза будь-яким зовнішнім примусом, згідно з чеснотами людини — совістю, справедливістю, почуттям особистої гідності тощо [14, 378], що дало змогу, зокрема, Локку визначити добро як те, що надає нам або збільшує задоволення та зменшує страждання [15], а Канту проголосити людину самоціллю соціального розвитку, вчинки якої є моральнісними за умови відповідності вимогам морального обов’язку [16].

Комплексний підхід до втілення людиноцентристського підходу передбачає низку першочергових кроків, основними з яких є:

а) нормотворча, законотворча та законодавча діяльність в частині розроблення вихідних понять, правового механізму різнорівневої реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, їх законних інтересів;

б) процесуальне забезпечення реалізації та захисту прав, свобод та інтересів відповідно до юридично закріпленого розуміння поняття “національні інтереси”;

в) налагодження громадського контролю за функціонуванням зазначеного правового

механізму як засобу налагодження взаємодії, діалогу та співпраці держави (влади) як публічної адміністрації, органів місцевого самоврядування та громадян країни.

Важливим напрямом реалізації прав і законних інтересів, розроблення механізму правового регулювання є спроби впровадження на вітчизняних теренах європейської моделі поваги і захисту гідності людини.

Література

1. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз. — Новосибирск, 1995. — 497 с.
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. (ратифікована Україною із застереженнями 26 січня 1987 р., застереження до статті 20 зняті відповідно до Закону України від 5 листопада 1998 р. № 234-XIV) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіц. вебсайт. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_085
3. Вдовіченко С. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду / С. Вдовіченко, В. Кампо // Вісн. КСУ. — 2012. — № 4. — С. 55–62.
4. *Droit constitutionnel* / L. Favoreu, P. Gaia, R. Chevontain, J.-L. Vistre, O. Pfersmann, A. Roux, G. Scoffoni. — Paris: Dalloz, 2007. — 988 р.
5. Головань І. Європейська модель поваги і захисту гідності людини в Україні: теорія і практика / І. Головань, В. Кампо // Наук. записки Ін-ту законодавства ВРУ. — 2015. — № 1. — С. 24–29.
6. Погорілко В. Ф. Гарантії правові / В. Ф. Погорілко // Юрид. енцикл.: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — 672 с. — Т. 1: А–Г.
7. Грудцына Л. Ю. Судебная защита прав и свобод личности: теоретический аспект / Л. Ю. Грудцына // Законодательство и экономика. — 2003. — № 8. — С. 69–73.
8. Лисенков С. Л. Гарантії прав та свобод людини і громадянина / С. Л. Лисенков, А. П. Таранов // Юрид. енциклоп.: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 1998. — 672 с. — Т. 1: А–Г.
9. Гіжевський В. К. Правові основи захисту прав і законних інтересів платників податків в адміністративному порядку: навч. посіб. / В. К. Гіжевський, О. М. Буханевич, О. М. Федорчук. — К.: Атіка, 2010. — 196 с.
10. Бондарук С. О. Досвід західних демократій та мультикультурний розвиток в Україні: матеріали II міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 24–26 травня 2002 р.) / укл. Л. Марголіна. — К.: Ай Бі, 2003. — 729 с.
11. Бобровник С. В. Компромiс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія / С. В. Бобровник. — К.: Юрид. думка, 2011. — 384 с.
12. Греца Я. В. Правовий механізм реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. — Ужгород, 2005. — 202 с.
13. Гавриленко І. М. Соціальний розвиток / І. М. Гавриленко, М. П. Недюха, Л. М. Усаченко. — Херсон: Грінь Д. С., 2014. — 478 с.
14. Дробницький О. Г. Мораль / О. Г. Дробницький // Филос. енцикл. слов. — [2-е изд.]. — М.: Сов. энцикл., 1989. — С. 378–379.
15. Субботин А. Л. Локк / А. Л. Субботин // Филос. енцикл. слов. — [2-е изд.]. — М.: Сов. энцикл., 1989. — С. 322–323.
16. Асмус В. Ф. Кант / В. Ф. Асмус // Филос. енцикл. слов. — [2-е изд.]. — М.: Сов. энцикл., 1989. — С. 245–246.

Обгрунтовано основні політико-правові концепції реалізації прав і законних інтересів людини та громадянина, які передбачають імплементацію на вітчизняних теренах європейської моделі поваги і захисту гідності людини, розроблення різнорівневого правового механізму їх забезпечення: політико-юридичного, конституційного, інституціонального й адміністративно-правового.

Are grounded the basic political and legal concepts of citizens rights realization and their legitimate interests of, that provide the implementation on the national territory the European model to protect a dignity of human and citizen, and that provide the development of multilevel legal mechanism of security: political-legal, constitutional, institutional, administrative and legal.

Обоснованы основные политико-правовые концепты реализации прав и законных интересов человека и гражданина, которые предусматривают имплементацию европейской модели уважения и защиты достоинства человека, разработку разноуровневого правового механизма их обеспечения: политико-юридического, конституционного, институционального и административно-правового.

Надійшла 15 січня 2016 р.